

Clovis tegen de Goten

een narratieve strategie van Gregorius van Tours

Scriptie in het kader van de cursus: OZS III 'Oorlog en Religie'

Docent: R.M.J. Meens

Matthijs Janssen

Studentnummer: 951628

17 januari 2014

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Gregorius van Tours (c. 539 – 594) en de <i>Historiën</i>	6
Gregorius en het voorbeeld van een rechtvaardige oorlog	8
Gregorius het verhaal van Clovis.....	8
Het verhaal nader bestudeerd	9
Het verhaal volgens Gregorius, in relatie tot zijn eigen tijd	16
Gregorius en de constructie van het verleden.....	18
Gregorius in de Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum.....	21
Conclusie	27
Literatuuropgave	28
Bronnenpublicaties	28
Literatuur.....	28

Inleiding

Vanaf het begin van de dominantie van de Merovingische dynastie in Gallië, onder Clovis tot haar ondergang in de loop van de achtste eeuw worden de gevoerde oorlogen en behaalde overwinningen met grote regelmaat beschreven in een religieuze context. De religieuze elementen in de beschrijvingen variëren van beknopte zinsneden tot uitgebreide verhalen, waarin diverse religieuze aspecten een rol spelen. In de beknoptere beschrijvingen zijn het vaak enkel verwijzingen naar de goddelijke kracht die een overwinning zal schenken, of geschonken heeft. Er zijn echter ook diverse voorbeelden te vinden waarin religie een grote rol speelt in de aanloop naar een slag, tijdens het treffen en na de slag, bij het vieren van de overwinning.

Er zijn drie belangrijke historiografische werken, die gezamenlijk het gehele tijdperk van de Merovingen beslaan. Te weten de *Decem Libri Historiarum* van Gregorius van Tours¹. De *Chronicarum qua dicuntur Fredegarii scholastici*, oftewel de Kronieken van Fredegar en de *Liber Historiae Francorum*. De Historiën lenen zich bij uitstek voor een onderzoek naar dit onderwerp. De beschrijvingen van oorlogen door Gregorius van Tours geven blijk van een visie van de auteur op de rechtvaardiging van oorlogen. Zijn visie wordt duidelijk vanaf zijn beschrijving van Clovis als eerste christelijke koning en wordt niet zozeer theoretisch onderbouwd of weergegeven, maar blijkt uit de diverse verhalen over het handelen van koningen in relatie tot oorlogsgeweld.

Welke religieuze elementen rond strijd en oorlog werden door de Gregorius beschreven? Wat waren de voorwaarden waar volgens de beschrijvingen aan moest worden voldaan om te kunnen spreken van een gerechtvaardigde oorlog? Vooral als er strijd gevoerd wordt tegen andersgelovigen heeft religie een zeer duidelijke rol bij de rechtvaardiging van oorlogen. Op welke wijze en hoe consequent werd het beeld van een rechtvaardige oorlog door Gregorius verwoord? Speelden er ook andere motieven een rol? Hoe werden vijandbeelden geconstrueerd en gehanteerd in de beschrijvingen van strijd tegen andersgelovigen? In het kader van het creëren van tegenstellingen was niet alleen de beeldvorming van de tegenstander van belang. Ook de benadrukking van de kwaliteiten van de eigen zijde speelde een belangrijke rol. Welk beeld werd er van het Frankische verleden geschetst en met

¹ Ik zal in de tekst de titel *Historiën* gebruiken, om redenen van persoonlijke voorkeur. Voor mijn studie heb ik de vertaling van L. Thorpe gebruikt: Gregorius van Tours, *The History of the Franks*, vertaling door L. Thorpe (Londen 1974). Voor verwijzingen naar passages uit de *Historiën* zal ik de afkorting DLH hanteren, gevolgd door het boek in Romeinse cijfers en het hoofdstuk, aangezien deze afkorting meer recht doet aan de oorspronkelijke titel dan de afkorting HF, zoals Thorpe deze gebruikte in zijn vertaling. Een verwijzing naar het tweede hoofdstuk van het tiende boek zal door mij geannoteerd worden als *DLH X 2*. Bij het aanhalen van de oorspronkelijke Latijnse bewoordingen maak ik gebruik van de elektronische weergave de bronnenverzameling van de *Monumenta Germaniae Historica*, eMGH, van *Gregorius Turonensis, Historiarum libri X*, ed. B. Krusch - W. Levison, SS 1,1, 1937-1951, 1-537.

welke symboliek werden de Frankische koningen en hun overwinningen beschreven? Welke strategie en achterliggende motieven lagen ten grondslag aan een bepaalde weergave door Gregorius, van dit verleden? En hoeveel zeggingskracht had deze weergave? Hoelang hield zij bijvoorbeeld stand?

In deze scriptie wil ik de bovenstaande vraagstukken in het kader van de religieuze rechtvaardiging van oorlogen bestuderen, door een bekend voorbeeld uit de Merovingische geschiedschrijving nader te analyseren en te contrasteren. Over Clovis is al veel geschreven. Zijn koningschap, bekering en oorlogsdaden blijven echter een bron van discussie, mede of misschien wel voornamelijk door de weergave van Gregorius. Gregorius heeft in zijn verhalen en beschrijvingen diverse elementen verwerkt, die vooral gezamenlijk een compleet en duidelijk beeld geven van zijn visie op een rechtvaardige oorlog. De strijd van Clovis tegen de Visigoten is bij uitstek het voorbeeld waaruit deze visie blijkt. Daarnaast zal ik proberen aan te tonen dat deze beschrijving ook gebruikt wordt door Gregorius om een contemporaine boodschap te verkondigen. De beschrijving van de strijd van Clovis tegen de Visigoten zal vergeleken worden met de oorlogen tegen de Visigoten in de tijd van Gregorius, waar hij over schrijft in het achtste en negende boek van de Historiën.

Na een inleidend hoofdstuk over Gregorius en de Historiën zal ik in het tweede hoofdstuk beginnen met een korte beschrijving van het verhaal van Gregorius over de strijd van Clovis tegen de Goten. Om het verhaal in zijn geheel recht te doen en het te kunnen begrijpen zal ik de hoofdstukken 30 tot en met 38 van de Historiën verkort weergeven. In dit relaas komen alle elementen die ik vervolgens zal analyseren naar voren. Vervolgens zal ik deze weergave van Gregorius deconstrueren en analyseren met gebruik van andere contemporaine bronnen en secundaire literatuur. Door de beschrijvingen van Gregorius te analyseren en te contrasteren met andere bronnen kunnen zijn beweegredenen bij zijn weergave van deze voorbeelden beter geplaatst worden. Ook zal het door Gregorius beschreven verhaal over Clovis vergeleken worden met enkele andere voorbeelden van oorlogen, waaronder zijn beschrijving van een mislukte campagne tegen de Visigothen onder leiding van Guntram in 585. Ik zal betogen dat de twee voorbeelden in een bewuste relatie tot elkaar zijn geschreven door Gregorius. Tenslotte zal ik in het laatste hoofdstuk de beschrijvingen van Gregorius contrasteren met de beschrijvingen in de Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum. Deze geven een ander beeld en leggen de nadruk op andere elementen dan Gregorius doet. Dit bevestigt de stelling dat Gregorius een specifieke narratieve strategie voor ogen had.

Gregorius en ook zijn visie op oorlog en geweld is veelvuldig bestudeerd en blijft ook de laatste decennia in studies aan bod komen. Hij wordt bestudeerd vanuit diverse invalshoeken en met

verschillende interpretaties als gevolg.² Hierbij zijn ook de beschrijvingen die ik zal gebruiken meerdere malen aan bod gekomen. Naar mijn weten zijn deze echter niet eerder benaderd op de wijze waarop ik ze met elkaar in verband zal brengen.

Voor de religieuze elementen en de rechtvaardiging van oorlogshandelingen in het Frankische rijk ten tijde van de Karolingers is zo niet nog meer aandacht. Er is een grote verscheidenheid aan literatuur waarin diverse religieuze aspecten rondom oorlogen aan bod komen. Enigszins opvallend aan sommige studies is dat hieruit niet altijd een relatie met de Merovingische tijd blijkt. Ik beoog geen ontwikkeling aan te tonen in relatie tot de latere historiografie. Door dezelfde voorbeelden uit de Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum te benoemen wil ik eerder de narratieve strategie van Gregorius benadrukken in tegenstelling tot de narratieve strategieën, die gevonden kunnen worden in de Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum.

² Enkele voorbeelden hiervan zijn: I.N., Wood, 'Gregory of Tours and Clovis', *Revue belge de philologie et d'histoire* (63:2 1985) 249-272; Heinzmann, M., *Gregor von Tours (538-594) : "zehn Bücher Geschichte" : Historiographie und Gesellschaftskonzept im 6. Jahrhundert* (Darmstadt 1994); P. Wynn, 'Wars and warriors in Gregory of Tours' *Histories I-VI.*', *Francia : Forschungen zur westeuropäischen Geschichte; 1, Mittelalter* (28:1 2001) 1-35.

Gregorius van Tours (c. 539 – 594) en de *Historiën*

Gregorius van Tours was bisschop aan het einde van de zesde eeuw. Ten tijde van zijn episcopaat, van 573 tot aan zijn dood in 594, heeft hij als metropoliet van Tours te maken gehad met een aantal Merovingische koningen. In zijn beroemdste werk, over de geschiedenis van de Franken, komen deze dan ook uitgebreid aan bod. Ze worden in subjectieve bewoordingen door Gregorius beoordeeld op hun karakters en daden. Naast de Merovingische vorsten zijn het voornamelijk heiligen en collega-bisschoppen die figureren in zijn werk. Het geschiedwerk bestaat uit tien boeken en begint met Genesis, maar al in het eerste boek belandt het verhaal in Gallië. De bronnen die Gregorius gebruikte voor de beschrijving tot aan zijn eigen tijd zijn de bijbel en een aantal christelijke latijnse geschiedwerken. In de loop van het vierde boek zou men kunnen spreken over een contemporaine beschrijving, aangezien Gregorius in 573 bisschop werd en het vierde boek eindigt met beschrijvingen van gebeurtenissen in 575. De beschrijvingen lopen in de volgende boeken door tot het jaar 591. De laatste zes boeken bevatten dan ook veel waardevolle informatie, waarvoor Gregorius vaak de enige bron is. Voorbeelden hiervan zijn onder andere een aantal documenten en brieven, waarvan Gregorius de inhoud in zijn geheel in zijn werk heeft opgenomen. Naast de reeds genoemde bronnen kende Gregorius ook een aantal klassieke latijnse teksten, getuige de citaten die hij gebruikt van Vergilius en Sallustius.³ Ook verwijst hij in zijn tekst naar de inhoud van brieven die via een andere weg ook zijn overgeleverd.⁴

Er worden door Gregorius veel oorlogen beschreven. Dat deze beschrijvingen gebaseerd zijn op zijn visie als katholiek bisschop van de kerk en van Tours in het bijzonder wordt meteen duidelijk. Hij begint zijn boek zelfs met een verklaring waarin hij deze relatie legt.⁵ Hiermee geeft Gregorius zelf aan vanuit welke optiek hij zijn *Historiën* geschreven heeft. Dat hij dit direct aan het begin van zijn werk vermeldt geeft het belang aan dat hij hecht aan een juiste katholieke visie op de beschrijvingen van oorlogen. Hiermee is echter niet gezegd dat zijn beweegredenen altijd even zonneklaar zijn, of dat de wijze waarop hij een boodschap wil verkondigen even helder is.

De *Historiën* zijn namelijk een sterk gelaagd en complex werk. Er is sprake van onderliggende thematieken in de tien boeken en een bewuste redactie door de auteur. Dit is pas de laatste decennia onderkend en daarbij ook de realisatie dat Gregorius bewust specifieke schrijfstijlen en stijlfiguren hanteerde. Nog in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw beschreef Lewis Thorpe in de inleiding van zijn overigens zeer lezenswaardige vertaling van het werk dat Gregorius

³ Gregory of Tours, *The History of the Franks*, vertaling door L. Thorpe (Londen 1974) 29.

⁴ Bijvoorbeeld een brief van Remigius in *DLH* II 31 en de brieven van Avitus van Vienne *DLH* II 34.

⁵ Gregorius, *Libri Historiarum* X, 3: 'Scripturus bella regum cum gentibus adversis, martyrum cum paganis, ecclesiarum cum hereticis, prius fidem meam proferre cupio, ut qui ligirit me non dubitet esse catholicum.'

‘een ijverig en accurate rapporteur van gebeurtenissen was’,⁶ die weinig gebruik maakte van de schrijverstrucs.⁷

De nalatenschap van Gregorius is zeer sterk geweest door de eeuwen heen. Zo sterk dat de visie van menig historicus mede op grond van beschrijvingen van Gregorius is ingekleurd. Frankrijk zag bijvoorbeeld in 1996 een aanleiding om een vijftienhonderdjarig bestaan als christennatie te vieren, terwijl uit mijn betoog zal blijken dat het jaartal 496 wellicht niet van belang is geweest.

Zoals gezegd is er de laatste decennia veel aandacht voor juist de hiervoor genoemde aspecten van zijn werk. Hierdoor wordt steeds meer inzicht verkregen in het werk en de auteur.⁸ Er zijn de laatste twee decennia ook nieuwe inzichten ontstaan door het gebruik en de ontsluiting van aanvullende en ondersteunende methoden en bronnen.⁹ De realisatie dat er kennelijk meer te lezen is in het werk, dan er op het eerste oog in de tekst staat, heeft echter als valkuil dat er ook te veel in gelezen zou kunnen worden. Niet alleen de tekst zelf geeft aanleiding tot verschillen in interpretatie. Onderzoek naar de Historiën wordt ook bemoeilijkt door het beperkte aantal contemporaine bronnen. Hierdoor ontstaan diverse problemen waardoor men bijvoorbeeld probeert deze bronnen alsnog in een bepaalde overeenstemming met de Historiën te brengen. Of waardoor Gregorius juist weer in een bepaalde context geïnterpreteerd moet worden om bij een andere bron aan te kunnen sluiten.

⁶ Thorpe in: *History of the Franks* 33.

⁷ Ibidem 41

⁸ Zie naast de in noot 2 genoemde werken bijvoorbeeld ook: G. Halsall, ‘The preface to book V of Gregory of Tours’ Histories: it’s form, context and significance’, *English Historical Review* 496 (2007) 297-317; I.N. Wood, ‘The secret histories of Gregory of Tours’, *Revue belge de philologie et d’histoire* (71 1993) 253 – 270; A.C. Murray, ‘Chronology and the composition of the histories of Gregory of Tours’, *Journal of late antiquity* (1 2008) 157 – 196.

⁹ G. Halsall, ‘The sources and their interpretation’ in: P. Fouracre (ed.), *The New Cambridge Medieval History, Volume 1: c. 500 – c. 700* (Cambridge 2005) 56 – 90.

Gregorius en het voorbeeld van een rechtvaardige oorlog

Gregorius geeft een aantal beschrijvingen van oorlogen, waaruit een duidelijke religieuze rechtvaardiging blijkt. De beschrijving van de oorlog tegen Arianen door Clovis aan het begin van de zesde eeuw is een zeer goed en typerend voorbeeld. In de slag bij campo Vogladense slag tegen Alaric II versloeg Clovis deze Ariaanse Visigothische koning.¹⁰ In de beschrijving van Gregorius spelen diverse religieuze elementen een rol bij de aanloop naar de slag en in de afloop hiervan. Om het beeld van het gehele verhaal volgens Gregorius goed voor ogen te kunnen houden, alvorens een analyse op te bouwen, volgt hieronder een verkorte interpretatie van het verhaal zoals beschreven in het tweede boek van de Historiën.¹¹ Om redenen waar ik later op zal terugkomen begin ik het verhaal bij de slag tegen de Alemannen Zülpich.

Gregorius het verhaal van Clovis

Clovis wordt door zijn vrouw Clothilde een aantal keren overgehaald om haar katholieke God te accepteren. Dit lukt nochtans niet tot het moment dat er in zijn vijftiende regeringsjaar, oorlog uitbreekt tegen de Alemannen. De strijd verloopt slecht voor de Franken. Op dat moment roept Clovis de naam van Jezus Christus aan. Clovis verslaat de Alemannen door de hulp van Christus af te smeken. Hij belooft zich te laten dopen als deze hem de overwinning schenkt. Nog op het moment dat hij deze woorden spreekt vluchten de Alemannen. Zodra hun koning wordt gedood onderwerpen zij zich aan Clovis. Clovis roept op tot vrede en vertrekt huiswaarts. Vervolgens laat Clothilde heimelijk Remigius, de bisschop van Reims komen om Clovis over te halen zich te bekeren. Clovis laat zich dopen door Remigius, waarbij hij als een soort nieuwe Constantijn de doop tegemoet treedt. Via verhalen over de Ariaanse heersers over Bourgondië en de katholieke bisschop Avitus van Vienne belandt het verhaal van Gregorius bij de Ariaanse Gothen. Alaric II, koning van de Gothen, ziet dat Clovis veel overwinningen behaalt en besluit een vriendschappelijke relatie met Clovis aan te gaan. Hierna verhaalt Gregorius over de vlucht van de heilige Quintianus, bisschop van Rodez, voor moordplannen van onder andere de Gothen. Hiermee komen we bij de het verhaal over de slag tegen Arianen bij Vouillé. Het verhaal begint met de verzuchting van Clovis dat hij het maar niets vindt dat de Arianen een deel van Gallië bezetten. Hij stelt voor om hen met Gods hulp aan te vallen. Een deel van zijn leger passeert Tours en uit respect voor de Sint Martinus beveelt Clovis dat er niets anders

¹⁰ R.A. Gerberding, *The Rise of the Carolingians and the Liber Historiae Francorum* (Oxford 1987) 41. Over Voulon in plaats van Vouillé als moderne plaatsnaam voor de latijnse naam campo Vogladense en het belang van de Liber Historiae Francorum voor deze afwijkende mening ten opzichte van de gangbare opinie.

¹¹ DLH II 30 t/m 38

dan voeder en water gevorderd mag worden door de troepen. Een soldaat interpreteert dit bevel ruim en wordt gedood door Clovis, omdat hij Sint Martinus niet wil beledigen. Clovis laat boodschappers met giften naar de kerk van Martinus in Tours gaan om zich te vergewissen van een teken van goddelijke goedkeuring. Dit teken wordt verkregen en Clovis vervolgt zijn weg met zijn leger. Aangekomen bij de rivier de Vienne vraagt hij God om hulp bij het zoeken van een doorwaadbare plek. Een hinde verschijnt en leidt hem naar de overkant. Ook de heilige Hilarius van Poitiers geeft zijn goedkeuring voor de aanstaande strijd tegen de ketteren, door een pilaar van vuur te laten verschijnen.¹² Clovis treft Alaric nabij de tiende mijlpaal buiten Poitiers. De Gothen vluchten, zoals gebruikelijk en Clovis overwint, omdat hij God aan zijn zijde heeft. Clovis doodt Alaric en ontsnapt zelf aan een wisse dood door de snelheid van zijn paard. Na afloop maakt hij Alarics schatten buit in Toulouse. Hierna gaat hij naar Angoulême, waar de stadsmuren door de gunst van God instorten. Clovis keert terug naar Tours na deze overwinning en geeft gul aan de kerk van Sint Martinus. Het verhaal van zijn overwinning wordt aansluitend door Gregorius vervolgd met het verkrijgen van het consulschap door Clovis van de Byzantijnse keizer Anastasius en een viering met een zegetocht door Tours.

Het verhaal nader bestudeerd

Een aantal elementen van deze beschrijving verdienen een nadere toelichting. Ten eerste zijn er een aantal opmerkingen te plaatsen ten aanzien van de chronologie.

Door allereerst God om hulp te smeken met als belofte zich vervolgens te laten dopen wordt Clovis als een ware christelijk katholieke koning neergezet om te kunnen strijden tegen de ketterse Arianen. Dit beeld wordt versterkt door de vergelijking met Constantijn. Gregorius beschrijft Clovis op het moment dat deze gedoopt zal gaan worden als een nieuwe Constantijn, die gereed is om zijn oude geloof te verbranden en klaar is om gereinigd te worden door het water van de doop.¹³ Het beeld van de vergelijking met Constantijn wordt nog krachtiger door de koppeling met de reeds aangehaalde passage, waarin Clovis de hulp van God afsmeekt in de voorafgaande slag. De beschrijving van de overwinning van Clovis op de Alamannen kan niet anders dan vergeleken worden met de beroemde overwinning van Constantijn bij de Milvische brug.

Er is over de datering van de slag tegen de Alemannen en de doop van Clovis echter geen consensus. De traditionele datum voor de slag en de doop van Clovis is 496, op grond van de vermelding van Gregorius dat de slag in het vijftiende jaar van het koningschap van Clovis plaatsvond. De laatste tijd

¹² *Als intermezzo verhaalt Gregorius vervolgens over een heilige abt en zijn wonderen.*

¹³ *DLH II 31*

is er echter meer aandacht voor de problemen rond de datering en lijkt een latere datum rond 508 meer gangbaar.¹⁴ Dit is voor de chronologie in het verhaal van Gregorius zeer relevant.

Er zijn een aantal indicatoren dat de slag bij Zülpich als enige en definitieve overwinning op de Alamannen, niet in 496 plaatsvond. Er wordt echter onder andere door Wood, Shanzer en Castellanos aangegeven dat er mogelijk geen sprake was van een enkele slag en dat de overwinning van Clovis op de Alemannen eerder in 506 geplaatst zou moeten worden.¹⁵ Ze baseren zich hierbij op bronnenmateriaal uit het Ostrogothische rijk van koning Theodoric. Wood verwijst naar een studie van van de Vyvere, waarin deze de overwinning van Clovis en zijn achtereenvolgende bekering in 506 plaatst op basis van een overgeleverde lofrede van Ennodius van Pavia aan Theodoric uit 508. Hierin wordt gewag gemaakt van een recente toestroom van Alamannen in het Ostrogothische rijk. Castellanos verwijst naar een brief van Theodoric aan Clovis, geschreven door Cassiodorus.¹⁶ Tegen 506 feliciteert Theodoric Clovis met zijn onlangs behaalde overwinning op de Alamannen.¹⁷ Castellanos geeft aan dat op zijn minst de suggestie wordt gewekt dat er geen sprake was van een enkele slag en dat er hierdoor moeilijk een beslissende slag aan het einde van de vijfde eeuw gevonden zou kunnen worden.¹⁸ Vervolgens voegt hij hier aan toe dat hierdoor de waarheidsgetrouwheid van de weergave van Gregorius verder in twijfel wordt gebracht.¹⁹ Ook Shanzer betoogt dat de slag tegen de Alemannen later plaatsvond dan de traditionele datum van 496. Zij plaatst de datum echter op basis van Cassiodorus aan het einde van het jaar 506.²⁰ Daarnaast spreekt ze zich uit voor een enkele slag, aangezien drie afzonderlijke bronnen de dood van de koning van de Alemannen vermelden.²¹ Verder betoogt zij dat deze slag los moet worden gezien van de doop. Volgens haar wist Gregorius niet in welk jaar de slag heeft plaatsgevonden. Hij geeft dit in zijn tekst toe door het gebruik van het bijwoord *aliquando* in de tijdsbeschrijving van de oorlog tegen de Alemannen.²² Volgens Shanzer geeft Gregorius hiermee aan dat hij niet wist wanneer de oorlog plaats heeft gevonden.

¹⁴ I.N. Wood, *The Merovingian Kingdoms, 450 – 751* (Londen 1994) 48; D.R. Shanzer, 'Dating the baptism of Clovis; the bishop of Vienne vs the bishop of Tours', *Early Medieval Europe* 7:1 (1998) 29; S. Castellanos, 'Creating new Constantines at the end of the sixth century', *Historical Research* 230 (2012) 556 – 575. 1996 ziet een hoogtepunt in het debat over de datum van de doop van Clovis. Het vijftienhonderd jarig bestaan van Frankrijk als christelijke natie werd uitbundig gevierd.

¹⁵ Castellanos, 'New Constantines', 562.

¹⁶ Ik gebruik de vertaling van T. Hodgkin: *The letters of Cassiodorus, being a condensed translation of the variae epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator* (Oxford 1886) 194 *Variae*, boek II, brief 41.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Castellanos, 'New Constantines', 562.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Shanzer, 'Dating the baptisme of Clovis' 53.

²¹ Ibidem 54.

²² Ibidem.

Een volgend punt dat Shanzer benadrukt is de relatie tussen Clovis en het Arianisme. Brief 46 uit de verzameling brieven van Avitus de bisschop van Vienne is de enige contemporaine bron voor de doop van Clovis. De brief is door haar uitvoerig geanalyseerd. Zij komt tot de conclusie dat Avitus Clovis aanspreekt als een recent bekeerde Ariaan.²³ Ten slotte betoogt zij op grond van de bovengenoemde conclusies dat de bekering op het slagveld en de doop los van elkaar gezien moeten worden.²⁴ Uit de analyse van deze brief blijkt namelijk dat de bekering van Clovis geplaatst moet worden in 508, tijdens het kerstfeest.²⁵ De crux in deze redenering is de verwijzing naar 'gevangenen' in de brief. Deze duiden volgens Shanzer op gevangen katholieke Gallo-Romeinen in de oorlogen tegen de Visigothen van 507/508.²⁶ Ook Wood en Castellanos zijn deze mening toegedaan. De brief is nog in een ander opzicht eigenaardig te noemen. Gregorius had mogelijk kennis van de inhoud ervan. In hoofdstuk 34 van boek II geeft hij aan dat de heilige Avitus negen boeken met brieven heeft geschreven, waaronder polemieken tegen ketteren. Hiermee wekt hij de indruk dat hij de inhoud van de brieven kende. Daarnaast schrijft Gregorius dat een zus van Clovis ook is gedoopt, maar hiervoor Ariaans was.²⁷ Uit de brief van Avitus kan verder volgens Shanzer worden opgemaakt dat de bekering van Clovis ook door Avitus eerder als een verstandige politieke keuze wordt gezien.²⁸ Tenslotte blijkt uit de brief dat er vele bisschoppen aanwezig waren bij de doop. Gregorius impliceert dat alleen de bisschop van Reims aanwezig was en geeft de bisschop een belangrijke rol in het gehele verhaal van de bekering van Clovis.²⁹ Ook hierin zien we een parallel met de rol van de bisschop bij de doop van Constantijn.³⁰

Uit het bovenstaande blijkt in ieder geval dat Gregorius naar alle waarschijnlijkheid bepaalde zaken bewust niet heeft weergegeven of bewust in een bepaalde volgorde heeft gezet. Voor het verhaal van Gregorius is het namelijk van belang dat de eerst de heidense Alemannen op een definitieve wijze overwonnen worden met behulp van God, waarna Clovis zijn gelofte inlost en een waarachtig katholieke koning wordt.³¹ Vervolgens kan hij met God aan zijn zijde en de goedkeuring van de heilige Martinus de ketterse Arianen te lijf gaan. In dat verhaal past ook de vlucht van de bisschop van Rhodéz als opmaat naar de oorlog, terwijl deze vlucht ook chronologisch niet juist geplaatst is.³²

²³ Ibidem 37.

²⁴ Ibidem 54.

²⁵ Ibidem 50.

²⁶ Ibidem 48.

²⁷ *DLH* II 31.

²⁸ Shanzer, 'Dating the baptism of Clovis', 36.

²⁹ Castellanos, 'New Constantines', 563.

³⁰ Ibidem 559.

³¹ Vgl H II 34. Waarin de Bourgondische koning Gundobad zich in het geheim bekeert, maar zich publiekelijk niet wil uitlaten als katholiek.

³² Wood, *Merovingian kingdoms*, 46; Wynn, 'Wars and warriors', 22.

De Arianen worden al enkele hoofdstukken eerder ten tonele gevoerd en door Gregorius bestreden als verderfelijke kettters. In hoofdstuk 25 van boek II wordt Euric bestempeld als een vervolger van de christenen in Gallië. Wynn schrijft over de opmaat naar de slag bij Vouillé dat de tegenstellingen tussen de Franken en Goten door Gregorius bewust worden beschreven in bijbelse bewoordingen.³³ Gallië wordt volgens Wynn zelfs door Gregorius beschreven als *terra sancta*, waarbij de Franken het nieuwe volk van Israël zijn onder leiding van een Clovis die neergezet wordt als een oudtestamentische koning.³⁴

Als het leger van Clovis Tours bereikt, onderweg naar de slag, komt een ander aspect van een in de ogen van Gregorius rechtvaardige oorlog naar voren. Relieken en heiligen treden in de Merovingische wereld op als intermediair naar het bovennatuurlijke.³⁵ Voor Gregorius als bisschop van Tours was dit het moment om zijn heilige, Martinus van Tours op te voeren. Hiermee benadrukte hij niet alleen het belang van de goedkeuring van heiligen in een rechtvaardige oorlog. Hij kon hiermee ook zijn cultus, stad en zichzelf een plaats geven in het verhaal. Als bisschop van Tours is hij de leider van de cultus rondom de heilige Martinus en ziet hij zichzelf als woordvoerder van de heilige.³⁶ In het gehele werk van Gregorius zien we dan ook voorbeelden waarin de heilige wonderen verricht en door zijn toedoen een goddelijke goedkeuring wordt bekrachtigd of een goddelijke straf wordt uitgevoerd. Uit diverse voorbeelden in zijn werk blijkt het belang dat hij hecht aan de rol van de bisschop en de kerk in de relatie met het bovennatuurlijke.³⁷ Het alleenrecht op de controle op de cultussen van heiligen en relieken gaf de bisschoppen en de kerk een naast een spirituele autoriteit en macht ook financiële voordelen. Dit belang bij de controle van de cultussen en relieken is dan ook al vaker onderkend door historici.³⁸

Clovis verkrijgt de goedkeuring van de heilige Martinus in twee stappen. Ten eerste betoont hij zijn respect door niet toe te staan dat de omgeving van Tours geplunderd wordt. Wood geeft aan dat Gregorius hiermee bedoeld kan hebben op een door Clovis voor de slag uitgevaardigd edict, waaruit zijn bescherming van kerkelijk bezit blijkt.³⁹ Hij verwijst naar een brief van Clovis aan de

³³ Wynn, 'Wars and warriors', 22.

³⁴ Ibidem, 13-21.

³⁵ Y. Hen, *Culture and religion in Merovingian Gaul A.D. 481 – 751* (Leiden 1995) 108. Zie ook R., van Dam, *Leadership and Community in late antique Gaul* (Berkeley 1985) hoofdstuk 11, in het bijzonder over de cultus rondom Sint Martinus.

³⁶ DLH VIII 6.

³⁷ DLH IX 9 geeft een voorbeeld van vervalsing van relieken. Dit voorbeeld en een aantal andere gebruikt Gregorius naar mijn mening om het belang van de controle door de kerk te onderstrepen.

³⁸ Hen, *Culture and religion*, 109; Wood, *Merovingian kingdoms*, 73-75, 86 en 87.

³⁹ Wood, *Merovingian kingdoms*, 47.

bisschoppen, waarin dit werd vermeld.⁴⁰ Castellanos plaatst deze brief echter eind 507 of in 508.⁴¹ De brief moet zodoende eerder gezien worden als een handreiking naar de bisschoppen in het nieuw verworven territorium, waarin Clovis blijk gaf van een politiek inzicht door vooral continuïteit en stabiliteit in de regio te willen waarborgen.⁴² Gregorius had wellicht kennis van deze brief, of dit edict, zoals hij ook de brieven van Avitus kende, maar er wordt in de brief niet gerefereerd aan de heilige Martinus.⁴³ De tweede stap in de goedkeuring van Martinus is het teken dat wordt verkregen door de boodschappers die Clovis naar de kerk van de heilige Martinus stuurt. Bij binnenkomst in de kerk horen zij een wel heel toepasselijk antifoon voorgezongen worden.⁴⁴ De geciteerde tekst geeft alvast een voorschot op de aanstaande overwinning. Het vertelt over een versterking voor de strijd en een overlevering van de vijanden door Gods toedoen, zodat zij vernietigd kunnen worden. De gehele psalm verhaalt over de overwinningen van David op zijn vijanden. Zoals ook Wynn aangeeft zien we hier dat Gregorius een vergelijking met de Israëlitische koning David maakt.⁴⁵

De goedkeuring van God blijkt verder uit het verschijnen van een hinde die het leger van Clovis naar een doorwaadbare plek leidt. Het laatste teken is van de heilige Hilarius van Poitiers die eveneens zijn goedkeuring geeft door de verschijning van een pilaar van vuur. Deze beide tekens hebben naast de eerder aangehaalde goedkeuring van de heilige Martinus, sterke bijbelse connotaties. Zo doet de pilaar van vuur sterk denken aan de pilaar die de Israëlieten de weg wees.⁴⁶

De slag zelf wordt door Gregorius betrekkelijk kort beschreven. In de beschrijving zijn ook geen religieuze verwijzingen te vinden.. Wel geeft hij nog een sneer naar de Goten, door te vermelden dat ze zoals gebruikelijk op de vlucht sloegenen wordt Clovis vervolgens nog impliciet beschreven als overwinnend strijder en een goed ruiter. Hij doodt Alaric en weet zelf door de snelheid van zijn paard aan zijn vijanden te ontsnappen.

In de nasleep van de oorlog is er nog een opvallende bijbelse vergelijking te vinden. Op het moment dat Clovis voor de muren van Angoulême staat, vallen deze om bij de gunst van God. De vergelijking met Jericho ligt voor de hand. Na de overwinning doet Clovis nogmaals Tours aan en geeft als dank vele giften aan de kerk.

⁴⁰ Chlodowici regis ad episcopos epistola uit eMGH sectie: Capitularia Merovingica, ed. A. Boretius, Capit. 1, (Hannover 1883) 1.

⁴¹ Castellanos, 'New Constantines', 563.

⁴² Ibidem.

⁴³ M. McCormick, *Eternal victory : triumphal rulership in late antiquity, Byzantium, and the early medieval West* (Cambridge 1986) 329, noot 1.

⁴⁴ Psalm 18, 39-40.

⁴⁵ Wynn, 'Wars and warriors', 23.

⁴⁶ Ibidem.

Tenslotte eindigt het verhaal met een beschrijving van het verkrijgen van een consulschap van de Oost Romeinse keizer Anastasius en een zegetocht van de kerk van de heilige Martinus naar de kathedraal van Tours. Dit verhaal wordt door McCormick als betrekkelijk betrouwbaar beschouwd en geanalyseerd als een overwinningsparade in het kader van een overwinningsfestival.⁴⁷ Hij trekt duidelijke parallellen met de overwinningsceremonies van het laat Romeinse rijk.⁴⁸ Wallace Hadrill gaf in een studie uit 1962 al wel aan dat de beschrijving literaire elementen heeft en dat de beschrijving eerder betrekking heeft op een keizerlijke ceremonie dan een consulaire.⁴⁹ Wood betreft de bekende brief van Avitus ter ondersteuning van Gregorius en gaat in op de politieke implicaties van het consulschap in relatie tot de Ostrogoten en Byzantijnen.⁵⁰ Shanzer betoogt vervolgens dat deze brief geen relatie kan hebben met het consulschap, zoals genoemd door Gregorius.⁵¹ Los van de vraag hoe betrouwbaar de beschrijving van Gregorius is en wat dit consulschap inhield geeft de weergave van Gregorius wel blijk van een triomfantelijke intocht in Tours. Clovis trekt in een ceremoniële processie met keizerlijke allure van de kerk van de heilige Martinus naar de kathedraal van Tours. Met dit beeld versterkt Gregorius niet alleen het beeld van Clovis als nieuwe Constantijn, maar koppelt hem ook direct aan zijn heilige en zijn stad.

Alle hiervoor genoemde argumenten maken duidelijk dat Gregorius vooral de nadruk legde op bepaalde narratieve elementen, om zijn verhaal van een rechtvaardige oorlog te kunnen vertellen. Vanaf de bekering op het slagveld tot de zegetocht in Tours schilderde hij een prachtig chronologisch consistent en eenduidig katholiek verhaal over Clovis. Om zijn verhaal niet te ontcrachten laat hij bijvoorbeeld ook onvermeld dat in de strijd tegen de Goten, de Franken hulp kregen van de op dat moment nog Ariaanse Bourdondiërs.⁵² Daarnaast schrijft Wood dat er weinig bewijs is van Visigothische zijde voor een vijandige houding tegen katholieken ten tijde van Clovis en dat Alaric juist goede relaties met ze wilde onderhouden.⁵³ Ook geeft Wood aan dat uit een brief Avitus blijkt dat deze dacht dat de oorlog uiteindelijk om geld draaide.⁵⁴

De reeds aangehaalde verzameling brieven geschreven door Cassiodorus geeft ook een andere kijk op de verhoudingen tussen Clovis en de Goten. Hierin bevinden zich ook vier brieven waarin Theodoric zijn zorgen uit ten aanzien van een mogelijke oorlog tussen Clovis en Alaric. De brieven zijn

⁴⁷ McCormick, 'Eternal victory', 335.

⁴⁸ Ibidem 335-337.

⁴⁹ J.M. Wallace-Hadrill, *The long-haired kings and other studies in Frankish history*, (Londen 1962) 175-176

⁵⁰ Wood, 'Gregory and Clovis', 267-269.

⁵¹ Shanzer, 'Dating the baptism of Clovis', 39.

⁵² Ibidem 37.

⁵³ Wood, *Merovingian kingdoms*, 46 en 47. Hij noemt de compilatie van een wetboek onder Alaric en zijn steun voor het houden van concilies.

⁵⁴ Ibidem 47.

gericht aan Clovis, Alaric, de koning van Bourgondië Gundobad en aan de koningen van enkele Germaanse stammen.⁵⁵ De brieven geven een interessante inkijk in het politieke spel van Theodoric in deze kwestie. In de brief aan Clovis vraagt hij deze af te zien van een oorlog tegen zijn schoonzoon Alaric en geeft aan te willen bemiddelen door ambassadeurs te sturen naar zowel Clovis als Alaric. Theodoric geeft ten slotte aan dat mocht zijn advies niet worden opgevolgd Clovis hem als tegenstander moet beschouwen.⁵⁶ De brief aan Alaric is een smeekbede aan deze om zich niet te laten verleiden ten strijde te trekken tegen Clovis.⁵⁷ De brieven naar de koningen van de Heruli, Warni en Thuringers slaat een heel andere toon aan. In het geval van een daad van agressie van de zijde van Clovis, wil Theodoric een verbond sluiten met een aantal volken in de nabijheid van de Franken.⁵⁸ Ten slotte vraagt Theodoric in de brief aan Gundobad of deze eveneens wil bemiddelen, mede op basis van zijn senioriteit als koning ten opzichte van Clovis en Alaric.⁵⁹ Opvallend hieraan is de vermelding dat Theodoric eveneens ambassadeurs stuurt met een mondelinge boodschap. Hodgkin vermeldde hierover dat het wellicht een zaak betrof die te gevoelig was om op schrift te stellen.⁶⁰ In relatie tot de hiervoor genoemde brief aan een aantal Germaanse koningen, is het zeer goed mogelijk dat hiermee wordt bedoeld op een mogelijke bondgenootschap.⁶¹ De Bourgondiërs allieën zich echter met de Franken. Hierover vinden we echter geen informatie in de Historiën.

Uit de brieven van Theodoric spreekt een angst voor Clovis als agressor. Vermoedelijk gebaseerd op een niet geheel onterechte zienswijze van Theodoric op de Franken onder Clovis, die vanuit een betrekkelijk klein oorspronkelijk gebied in een zeker tempo een expansionistische politiek uitoefenden. Theodoric zet diverse politieke middelen in om een verdere expansie een halt toe te roepen. Mogelijk kan ook een uitlating in de brief naar aanleiding van de overwinning op de Alamannen in dit licht gezien worden. In die brief verzoekt Theodoric, Clovis met klem de naar zijn rijk gevluchte Alamannen met rust te laten.⁶² Een andere door Theodoric gehanteerde tactiek was het smeden van familiale banden met de hem omringende heersers.⁶³

⁵⁵ T. Hodgkin, *The letters of Cassiodorus, being a condensed translation of the variae epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator* (Oxford 1886) 198. *Variae*, boek III, brief 3.

⁵⁶ Hodgkin, *Cassiodorus*, 198-199. *Variae*, boek III, brief 4.

⁵⁷ Ibidem 196. Boek III, brief 1.

⁵⁸ Ibidem 198. Boek III, brief 3.

⁵⁹ Ibidem 197. Boek III, brief 2.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ De Bourgondiërs hadden echter een bondgenootschap met de Franken gesloten en bevochten na de slag bij Vouillé de Goten, tezamen met de Franken. Iets wat Gregorius onvermeld laat. Zie hierover Wood, *Merovingian kingdoms*, 46; Shanzer, 'Dating the baptism of Clovis', 39.

⁶² Hodgkin, *Cassiodorus*, 195. *Variae*, boek II, brief 41.

⁶³ Hij was bijvoorbeeld gehuwd met Audofleda, een zus van Clovis.

Het verhaal volgens Gregorius, in relatie tot zijn eigen tijd

De vraag die tot nu toe onbeantwoord is gebleven is welk doel Gregorius voor ogen had met deze beschrijving. Gregorius geeft zelf in het voorwoord van het vijfde boek van de *Historiën* een antwoord. Hierin spreekt Gregorius direct tot de betrokkenen verantwoordelijk voor de burgeroorlogen in het Frankische rijk en gebruikt Clovis als lichtend voorbeeld.⁶⁴ Clovis wordt door Gregorius aangehaald als spiegel voor de Frankische koningen in zijn eigen tijd.

Halsall geeft in een uitvoerig artikel aan dat de boodschap die spreekt uit dit voorwoord eigenlijk de boodschap van het gehele boek van Gregorius is.⁶⁵ Ook geeft Gregorius hierin blijk van vakmanschap in retorische stijl en structurering van zijn verhaal.⁶⁶ Hij gebruikt in dit voorwoord op een complexe wijze het literaire stijlmiddel van het chiasme.⁶⁷ Halsall betoogt verder dat Gregorius dit voorwoord als 'brandpunt' van zijn werk bedoeld heeft.⁶⁸ Dit argument onderbouwt hij ondermeer door er op te wijzen dat Gregorius in het voorgaande boek al verwijst naar de in het voorwoord verkondigde boodschap en vervolgens de boodschap verderop laat weerklinken.⁶⁹ De spiegel die Gregorius de koningen van zijn tijd wilde voorhouden, heeft hij naar mijn mening ook letterlijk in de tekst van de *Historiën* verwerkt. Niet alleen in het voorwoord van boek V, maar ook in het contrast dat Gregorius aanbrengt tussen de strijd van Clovis tegen de Arianen als rechtvaardige oorlog en de oorlogen in zijn eigen tijd.

Gregorius geeft een aantal beschrijvingen van campagnes tegen de Visigoten in zijn eigen tijd. Het contrast met zijn beschrijving van de strijd van Clovis tegen de Arianen kon haast niet groter zijn. Hij bouwt het verhaal verdeeld over een aantal hoofdstukken op.

In boek vijf komt het katholiek geloof al weer in conflict met de Arianen als Gregorius vertelt hoe in 580 de katholieke christenen lijden onder vervolgingen in Spanje.⁷⁰ De vergelijking met de vervolging onder Euric in hoofdstuk 25 van boek II is snel gemaakt. Vervolgens is er weer een rol voor een vrouw bij een bekering. Hermangild zoon van de Visigothische koning werd volgens Gregorius door haar argumentatie bekeerd tot het katholicisme.⁷¹

In boek V en VI staan twee lange discussies tussen Gregorius en Arianen.⁷² Ook hierin kunnen

⁶⁴ *DLH V* proloog.

⁶⁵ G. Halsall, 'The preface to book V', 317.

⁶⁶ *Ibidem* 297.

⁶⁷ *Ibidem* 299-302.

⁶⁸ *Ibidem* 304.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *DLH V* 38.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *DLH V* 43 Gregorius tegen Agilan en *DLH VI* 40 Gregorius tegen Oppila.

parallellen getrokken worden met de in eerdere boeken aangehaalde disputen.⁷³ In boek VIII, hoofdstuk 28 neemt Gregorius nogmaals een aanloop naar een komend gewapend treffen. Het voornemen van Guntram om een leger naar Spanje te sturen wordt echter gedwarsboemd door Fredegunde in alliantie met Leuwigild de Visigothische koning. Hiermee plaatst Gregorius niet alleen zoals gebruikelijk Fredegunde in een kwaad daglicht, maar bestempelt haar ook als iemand die samenwerkt met deze Ariaan. Tenslotte beschrijft hij voor de campagnes tegen de Goten beginnen nog een aantal voortekenen die naderend onheil voorspellen.⁷⁴ Deze zouden gelezen kunnen worden in tegenstelling tot de tekens die Clovis verkreeg onderweg naar de strijd.

De laatste campagne van Guntram tegen de Goten in boek IX wordt door Gregorius niet in religieuze termen beschreven of vergeleken met de zege van Clovis. Een mislukte campagne uit 585 tegen de Goten wordt echter wel uitvoerig beschreven en voorzien van een toespraak die Gregorius in de mond van koning Guntram legt. De campagne slaagde in de ogen van Gregorius niet, omdat het leger totaal geen respect voor God en de kerk had getoond. Het tegenovergestelde was juist het geval. De omgeving waar het leger doorheen trok werd verwoest. Hierin kan weer de tegenstelling met het door Clovis uitgevaardigde edict gezien worden. Vervolgens werden kerken geplunderd en werden clerici met hun bisschoppen en het volk uitgemoord.⁷⁵ Het gevolg hiervan kon niet anders zijn dan een nederlaag. Aangekomen bij Carcassonne, werd het leger door paniek gegrepen en besloot huiswaarts te keren. Op de terugweg werden ze belaagd door de Goten en verloren ze zich wederom in plunderingen. Na de terugkomst van het leger hield Guntram een rede waarin de hand van Gregorius duidelijk te herkennen valt.⁷⁶ De redevoering benadrukt impliciet het roemrijke verleden, waar Clovis een grote rol in speelde. In de redevoering vna Guntram wordt het belang benadrukt dat in het verleden werd gehecht aan respect voor God, de kerken en de clerus, maar ook het respect voor de heiligen en hun relieken. Dit respect wordt geplaatst in tegenstelling tot de verwoesting van kerken en het vermoorden van priesters, zoals tijdens de afgelopen campagne tegen de Goten.

Heinzelmann ziet in deze rede, waarin Gregorius Guntram laat spreken, het hoogtepunt van het geschiedwerk van Gregorius, omdat hierin alle elementen naar voren komen waar het Gregorius om te doen was.⁷⁷ De rede van Guntram is in ieder geval geheel in stijl met het grotere verhaal van Gregorius. De tegenstelling valt te zien tussen een rechtvaardige strijd tegen Arianen en een kennelijk slechte strijd, omdat niet is voldaan aan de voorwaarden zoals Gregorius die beschreef in

⁷³ Bijv. Eugenius tegen Cyrola

⁷⁴ *DLH* VIII 17, 24 en 25.

⁷⁵ *DLH* VIII 30.

⁷⁶ M. Heinzelmann, 'zehn Bücher Geschichte', 59.

⁷⁷ *Ibidem* 59-60.

zijn voorbeeld van een goede rechtvaardige oorlog. Daarnaast klinkt uit het respect voor de heiligen en hun relieken ook het belang hierbij door van de kerk, ten aanzien van deze heiligen en relieken.

Het is ook opvallend dat de oproepen van beide koningen om ten strijde te trekken tegen de Visigoten hoewel sterk gelijkend, opmerkelijke verschillen tonen. In boek II hoofdstuk 37 schrijft Gregorius: "Koning Clovis zei tegen hun: "Het valt mij zwaar, dat deze Arianen een deel van Gallië onder zich hebben. Laten we met de hulp van God, hun overmeesteren en het gebied het onze maken."⁷⁸ Terwijl hoofdstuk 30 van boek VIII als volgt begint: "Koning Guntram beval zijn leger tegen Spanje op te trekken, zeggende: "Laten we ten eerste Septimanië in onze macht nemen, aangezien het vlak bij Gallië is. Het is onwaardig dat het grondgebied van die verschrikkelijke Goten zich tot in Gallië zou uitbreiden".⁷⁹ Mijn interpretatie hiervan is dat Gregorius in zijn beschrijving van Clovis aangeeft dat deze met hulp van God de Arianen wil bestrijden. Guntram heeft het weliswaar over de verschrikkelijke Goten, maar niet over Arianen en beroept zich daarbij ook niet op de hulp van God.

Gregorius en de constructie van het verleden

Zou het zo kunnen zijn dat Gregorius juist door de ontwikkelingen in zijn eigen tijd het verleden een bepaalde vorm heeft gegeven om daarmee zoals bedoeld in het voorwoord van het vijfde boek de koningen van zijn tijd een spiegel voor te houden en aan te sporen het goede voorbeeld te volgen. Heeft Gregorius in het licht van de moeizame relaties met, en oorlogen tegen, de Goten in zijn eigen tijd, mogelijk juist deze ervaringen verwerkt in het beschrijven van de oorlog van Clovis als ideaaltype van een rechtvaardige oorlog. Daarnaast heeft hij wellicht ter verdere ondersteuning en versterking het verhaal voorzien van beeldvormen met sterk bijbelse connotaties, niet om de Franken als het nieuwe uitverkoren volk te laten zien, maar omdat hiermee de kracht van God het beste verwoord kon worden in de strijd tegen een vijand.

Er is de laatste tijd veel geschreven over de constructie van het verleden om de contemporaine realiteit te onderschrijven. Dit geldt evenzeer voor de vroege middeleeuwen.⁸⁰ Zo beschrijft

⁷⁸ DLH II 37 Eigen vrije vertaling. De latijnse tekst luidt: *‘Igitur Chlodovechus rex ait suis: “Valde molestum fero, quod hi Arriani partem teneant Galliarum. Eamus cum Dei adiutorium, et superatis redeamus terram in ditioe nostra”.*

⁷⁹ Idem. De latijnse tekst: *‘Igitur Gunthchramnus rex cum moveri exercitum in Hispaniis praecepit, dicens: “Prius Septimaniam proventiam ditioe nostrae subdite, quae Galliis est propinqua, quia indignum est, ut horrendorum Gothorum terminus usque in Galliis sit extensus”.*

⁸⁰ Zie M. Innes, 'Introduction: using the past, interpreting the present, influencing the future in: Y. Hen en M. Innes, *The Uses of the past in the Early Middle Ages* (Cambridge 2000) 1-8 voor een uiteenzetting van het gebruik van het verleden.

McKitterick dit gebruik onder de Karolingen.⁸¹ Zij betoogt dat de Karolingen structureel gebruik maakten van hun geschiedenis om de huidige tijd vorm te geven. Het verleden werd ook gebruikt ter ondersteuning en vorming van contemporaine politiek. Widdowson refereert hier bijvoorbeeld aan bij zijn studie naar de Merovingische delingen van 511 en 567.⁸² Hij stelt dat de beschrijving van de delingen door Gregorius gezien moet worden in het licht van de situatie ten tijde van, en na, het *Verdrag van Andelot* in 587.⁸³ Hetgeen Gregorius over de delingen vermeld en onvermeld laat, staat zagezegd ten dienste van het politieke belang dat Gregorius voor ogen had in de periode rond het verdrag.

Gregorius lijkt, in relatie tot zijn beschrijvingen van Clovis, ook een voorbeeld van een zorgvuldige vormgever van een verleden. Deze redenering impliceert dat er in de Historiën sprake is van een specifieke redactie en compositie. Deze implicatie sluit aan bij de visie van Castellanos dat Gregorius een bewuste strategie voor ogen had om Clovis als een nieuwe Constantijn neer te zetten.⁸⁴ Gregorius wilde een beeld van eenheid schetsen in tegenstelling tot de burgeroorlogen van zijn tijd. Daarnaast wilde hij met het verhaal over Clovis ook de rol van bisschoppen en de heilige Martinus benadrukken en het katholicisme benadrukken als overwinnaar van ketterij. In de tijd van Gregorius was het Arianisme onder de Goten aan het verdwijnen. Door de Goten ook nog juist in zijn tijd met het Arianisme te vereenzelvigen versterkt Gregorius nogmaals het verhaal van Clovis als voorbeeld. Hiermee kan de beschrijving van Gregorius van het Arianisme van de Goten dan ook eerder als een narratief element beschouwd worden. Het is namelijk opmerkelijk dat Gregorius zich niet sterk keerde tegen het Arianisme van de Ostrogoten en Longobarden.⁸⁵ Het beeld van Gregorius als zorgvuldig vormgever sluit ook goed aan bij de reeds aangehaalde visie van Halsall op het voorwoord van boek V.

Tenslotte ligt er in de gehele argumentatie over de constructie van het verleden door Gregorius nog een implicatie besloten ten aanzien van de chronologie, in relatie tot de compositie van het werk. De traditionele kijk op de compositie geeft een ruwe indeling in drie periodes: delen I tot en met IV zouden geschreven zijn in de periode van 573 tot 576. Ze beslaan de gebeurtenissen vanaf het begin van de schepping tot de dood van Sigibert in 575. De boeken V tot en met VII beschrijven het vervolg tot en met de dood van Chilperic in 584 en zouden geschreven zijn in dezelfde periode. Dit geldt

⁸¹ R. McKitterick, *History and memory in the Carolingian world*, (Cambridge 2004) 1-27

⁸² M. Widdowson, Merovingian partitions: 'a genealogical charter'?, *Early Medieval Europe* (17 2009) 22.

⁸³ idem

⁸⁴ Castellanos, 'New Constantines', 560.

⁸⁵ Walter Pohl, 'Gregory of Tours and contemporary perceptions of Lombard Italy' in: K. Mitchel en I.N. Wood (ed.), *The World of Gregory of Tours* (Leiden 2002) 134.

evenzo voor de laatste drie boeken.⁸⁶ De visie van Murray op de chronologie en compositie van de Historiën is evenwel geheel anders. Hij geeft sterke argumenten die tegen de heersende opinie in gaan dat de Historiën vanaf de aanstelling van Gregorius als bisschop gradueel en synchroon zijn geschreven. Murray stelt juist dat de Historiën in zijn geheel na 585 zijn geschreven. Het gevolg hiervan is dat er met een nieuwe blik naar het gehele werk van Gregorius gekeken kan worden. Het bevestigt het beeld van Gregorius als vormgever van een verleden op basis van ervaringen in zijn eigen tijd. Als de boeken I tot IV voor 585 geschreven zouden zijn, kunnen de vele vergelijkingen en wisselwerkingen tussen het verleden en zijn eigen tijd niet verklaard worden.

Gregorius geeft zelf nog een aanwijzing dat hij narratieve strategieën hanteerde en het werk zorgvuldig heeft gecomponeerd. In zijn nawoord in hoofdstuk 31 van boek X vraagt hij nadrukkelijk om zijn werk geen geweld aan te doen en intact te laten. Dit lijkt mij een oproep van een auteur die wist dat het niet ongehoord was om een historisch werk (als het zijne) te hergebruiken in nieuwe teksten. Hij heeft zelf immers ook delen van vroegere kronieken bewerkt en gebruikt. Aan deze oproep is geen gehoor gegeven en al vrij snel na zijn dood, is men in de zevende eeuw het werk in ingekorte versies gaan gebruiken.

⁸⁶ Murray, 'Chronology and composition', 163.

Gregorius in de Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum

Zoals aan het einde van het vorige hoofdstuk al is opgemerkt, is er binnen enkele decennia na de dood van Gregorius begonnen met het redigeren van zijn tien boeken. De boeken werden ontdaan van de nadruk op het kerkelijke aspect in de geschiedenis en werden meer gebracht als een “geschiedenis van de Franken”. Dit zou Gregorius nooit zo voor ogen hebben gehad.

Goffart schrijft hierover dat dit het verhaal is zo als het zevende-eeuws publiek dit zou willen hebben gelezen.⁸⁷ De ongewijzigde tekst van Gregorius zou volgens Goffart tot irritaties bij zevende-eeuwse lezers hebben geleid, omdat de geschiedenis van de Frankische koningen teveel onderbroken werd door verhalen over bisschoppen en heiligen en kleinere zijsporen. Ook zou het tempo in de laatste paar boeken te langzaam zijn en kon de soms weinig flatteuze weergave van koninklijke personages in deze latere hoofdstukken, volgens Goffart, geen genade vinden in de ogen van de lezers na 613. De verklaring die hij hiervoor geeft is dat in 613 Clothar II, de zoon van Chilperic en Fredegunde, een geliefd koning van een verenigd Frankisch rijk werd.⁸⁸ Hiermee impliceert Goffart dat het wellicht de beschrijvingen van Chilperic en Fredegunde waren die aanleiding gaven tot het weglaten van de laatste boeken in de ingekorte versie. Ik kan mij wel vinden in de gedachte dat Gregorius nooit bedoeld heeft een geschiedenis van de Franken te schrijven, maar ik kan mij niet verenigen met Goffarts beeld van de wensen van een zevende-eeuws lezerspubliek. De oorzaak ligt naar mijn mening eerder bij hetgeen Reimitz schrijft over de verkorte versie van de Historiën.⁸⁹ Hij benadrukt een bewuste politieke redactie eveneens vanaf 613, maar door toedoen van de gewijzigde machtsconstellatie, waarbij het zwaartepunt van de macht ook geografisch verschoof. Deze verschuiving strookte niet met de inhoud van de laatste boeken van de Historiën.⁹⁰

Door deze redactieslag is het ingekorte werk bekend komen te staan als “de geschiedenis van de Franken” De Kronieken van Fredegar en de Liber Historiae Francorum maken beide gebruik van een ingekorte versie van de Historiën als bron voor de beschrijving van de geschiedenis van de Franken

⁸⁷ W. Goffart, ‘From Historiae to Historia Francorum and Back Again: Aspects of the Textual History of Gregory of Tours’, in: Noble, T.F.X. en Contreni, J.J., *Religion, culture and society in the early Middle Ages. Studies in Honor of Richard E. Sullivan* (Kalamazoo 1987) 65.

⁸⁸ Goffart, ‘Historiae to Historia’, 65

⁸⁹ H. Reimitz, ‘The art of truth. Historiography and identity in the Frankish world’, in: R. Corradini, e.a. (ed.) *Texts and Identities in the Early Middle Ages. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, 12; Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Wenen 2006) 93-94

⁹⁰ Reimitz, ‘art of truth’, 93.

voor de periode tot 584. In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de relatie tussen de Historiën en de beide latere historiografische werken en de relatie met het voorbeeld van Clovis in het bijzonder.

De Kronieken van Fredegar

Het werk, de Kronieken van Fredegar, is alleen al op basis van zijn titel misleidend te noemen. De auteur of auteurs zijn ons onbekend en aan het werk uit de zevende en achtste eeuw is pas vanaf de zestiende eeuw de naam Fredegar verbonden. Het werk wordt door Roger Collins geschaard onder de grotere verhalende bronnen van de vroege Middeleeuwen.⁹¹ In deze categorie noemt hij de bron wel 'eine der kompliziersten, verwirrendsten und umstrittensten.'⁹² De problemen met de bron zijn velerlei. Alle discussies, van het auteurschap, de inhoud en ontstaansgeschiedenis, tot de opbouw van het werk en de handschriftelijke overlevering, hebben vanaf de het moment dat Bruno Krusch de tekst uitgaaf in 1888 tot veel onenigheid onder historici geleid.⁹³

De discussie over het auteurschap kan men exemplarisch noemen voor de discussie over de overige onderwerpen. Krusch stelde als eerste een meervoudig auteurschap voor, van drie of vier auteurs, die afzonderlijke bijdragen geleverd hebben, waarbij hij drie auteurs aannemelijker achtte.⁹⁴ Een aantal decennia heeft een theorie uitgaande van twee auteurs de overhand gehad.⁹⁵ Vanaf het midden van de jaren zestig is het enkelvoudig auteurschap juist weer krachtig onderbouwd. Op dit moment is er nog steeds geen consensus onder de historici. Roger Collins neemt in de meest recente uitgebreide studie naar Fredegar, zelf geen uitgesproken standpunt in. Maar er zou zowel uit de tekst van zijn boek, als zijn uit zijn artikel uit 1996 impliciet kunnen worden opgemaakt dat hij neigt naar één auteur.⁹⁶ Verder gaat hij ervan uit dat het Merovingische deel van het werk rond 660 in Austrasië/Bourgondië is vervaardigd.⁹⁷ Naast en in relatie tot de problemen bij de identificatie van de auteur is er geen consensus over delen van de inhoud. Welke delen zijn origineel door de auteur vervaardigd of toegevoegd en welke delen zijn een redactie van andere bronnen? Dit bemoeilijkt onderzoek, waarbij mogelijke achterliggende gedachten en beweegredenen van een redacteur of auteur een rol spelen.

⁹¹ Collins 1

⁹² Collins, 1

⁹³ Collins 1 Krusch, 1888

⁹⁴ Geary, 92, collins 8, 9

⁹⁵ Collins, 15

⁹⁶ Zijn beschrijvingen van het overzicht van het debat eindigen in zowel het boek als het artikel met de verwoording van een huidige meer algemene erkenning van het enkelvoudig auteurschap. Mocht hij deze mening niet zijn toegedaan, dan zou een ontkenning zijnerzijds niet hebben misstaan.

⁹⁷ Collins 14

In zijn oorspronkelijke vorm was het werk bedoeld als `een verzameling van historisch materiaal, die tezamen een schets gaven van de geschiedenis van Adam tot de eigen tijd van de auteur(s), met een belangrijke nadruk op de Frankische koninkrijken.'⁹⁸ Het derde boek hiervan bestaat, enkele toevoegingen daargelaten, bijna in zijn geheel uit een sterk verkorte versie van de eerste zes boeken van de *Historiën*. De toevoegingen en weglatingen zijn echter wel belangrijk in het kader van de narratieve strategie van Gregorius. Zoals ik heb trachtten uiteen te zetten is het werk van Gregorius zorgvuldig gecomponeerd om een boodschap uit te dragen en gekleurd door zijn eigen ervaringen. De compositie van Gregorius laat zich zien in de tegenstellingen en voorbeelden. De sterke inkorting bij de behandeling van het werk van Gregorius in de *Kronieken* laat niet toe dat strategie van Gregorius overeind blijft. Gregorius wordt nagenoeg enkel gebruikt als bron voor het beschrijven van de politieke daden van de koningen en adel. De door Gregorius zo belangrijk gevonden religieuze aspecten vinden we niet terug.

De verkorte versie van Gregorius in de *kroniek* kent wel een aantal belangrijke toevoegingen. Zo spreekt de *Kroniek* vaak over *Franci*, waar Gregorius deze term maar zelden hanteert. In de *Kroniek* wordt de nauwe interpretatie van dit woord door Gregorius, juist verbreed. Een deel van de boodschap bij Fredegar ligt in het heroriënteren van de geschiedenis, van belang voor een nieuwe oriëntatie van het Frankische Rijk, ingezet door Clothar II.⁹⁹ Hiermee wordt aangesloten op de reeds ingeslagen weg door de redacteurs na Gregorius die de `geschiedenis van de Franken' in zes boeken hebben verrat. Ook in lijn met het scheppen van een verleden voor de *Franci*, is de ontstaanslegende. In Fredegar wordt voor het eerst de legende verhaalt waarin de Franken afstammen van Trojanen.¹⁰⁰ Zo er al op een bewuste wijze bij Gregorius sprake geweest zou zijn van een positionering van de Franken als het nieuwe Israël vinden we hiervoor geen onderbouwing in Fredegar. Ten eerste geeft de ontstaanslegende geen aansluiting bij een bijbels verhaal, daarnaast komen er in boek vier en de voortzettingen, weinig structurele vergelijkingen of verwoordingen met bijbelse connotaties voor. Voor de passages in de voortzettingen die wel uitgelegd worden als gebaseerd op oudtestamentische vergelijkingen heeft Garrison naar mijn mening voldoende aangetoond dat deze gezien moeten worden als `narratieve formules' en hoogstens aantonen dat de Franken deze gebruikten in het kader van hun ontwikkelend besef van identiteit.¹⁰¹ Zij stelt dat deze passages geen bewijs leveren voor een bredere zienswijze dat de Franken zich het nieuwe

⁹⁸ Geary Collins authors 84-85

⁹⁹ H. Reimitz, `The art of truth. Historiography and identity in the Frankish world', in: R. Corradini, e.a. (ed.) *Texts and Identities in the Early Middle Ages. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*, 12; *Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Wenen 2006) 87-103, 93-94.

¹⁰⁰ *The fourth book of the Chronicle of Fredegar with its continuations*, vertaling door J. M. Wallace-Hadrill (Londen 1960), xi

¹⁰¹ M. Garrison, `The Franks as the New Israel? Education for a new identity from Pippin to Charlemagne': in: Hen, Y. en Innes, M., *The Uses of the Past in the Early Middle Ages* (Cambridge 2000) 114-161, 134-135.

uitverkoren volk achtten.¹⁰² Het gebruik van deze vergelijkingen als narratieve formules om een verhaal op te bouwen strookt ook met de zienswijze van Pizarro op de Kronieken. Hij geeft aan dat de auteur zich bewust was van de gevolgen van het gebruik van diverse bronnen, voor de samenhang van zijn tekst.¹⁰³ De interpolaties zijn volgens hem bedoeld om samenhang te creëren. Daarnaast worden in de Kronieken bewust verschillende narratieve modi gebruikt om een samenhangend verhaal te vertellen. Ten aanzien van de behandelde voorbeelden uit de Historiën wordt de strijd van Clovis tegen de Goten wordt door Fredegar tweemaal beschreven. In de beschrijving in het derde boek van de Kronieken zien we een verkorte weergave van Gregorius, waarin een aantal elementen van het verhaal van Gregorius in stand blijven. De bekering van Clovis op het slagveld, de rol van Clothilde, de doop en vervolgens de strijd tegen Alaric.¹⁰⁴ Een aantal elementen ontbreekt echter. Er is geen verwijzing naar Constantijn en ook geen consulschap. Ook Tours en de heilige Martinus komen onderweg naar de slag niet aan bod. Wel wordt de heilige Martinus na afloop genoemd, maar daarbij ook de heilige Hilarius. Opvallend is ook dat er met geen woord wordt gesproken over Arianen. Alaric wordt afgeschilderd als iemand die een eed van vriendschap heeft verbroken. Daarnaast is de passage in hoofdstuk 21 uit boek III opmerkelijk te noemen. Hierin plaatst Fredegar een toevoeging ten opzichte van Gregorius in het verhaal over de doop van Clovis. Hij laat Clovis zelf aan het woord komen. Nadat de lijdensweg van Jezus is voorgelezen, spreekt Clovis: “Als ik daarbij was geweest met mijn Franken, zou ik het hem [Jezus] aangedane onrecht gewroken hebben”.¹⁰⁵ Hierin zien we nog een verschil met Gregorius. Waar deze Clovis beschrijft als een ‘nieuwe Constantijn’, laat Fredegar wederom blijken de *Franci* belangrijk te vinden.

Een laatste opmerkelijk punt is te vinden in de passages uit hoofdstuk 58 van boek II. Hierin komt een heel ander verhaal over de strijd naar voren. Allereerst wordt verteld dat de twee koningen al vele oorlogen tegen elkaar gevoerd hebben. Hierna wordt besloten tot het uitonderhandelen van een vrede. Een gezant van Clovis ziet vervolgens dat Alaric zijn woord niet houdt. Alaric en de gezant komen tot overeenstemming om het geschil aan Theodoric, de koning van de Ostrogothen, voor te leggen. Deze verzint vervolgens een list waardoor de beide partijen toch tot strijd komen.¹⁰⁶ Hierin zien we dat Fredegar kennelijk ook andere bronnen dan het werk van Gregorius gebruikte voor zijn beschrijving van de strijd tegen de Goten. Een mogelijke relatie met de reeds aangehaalde brieven

¹⁰² Garrison, ‘the New Israel?’ 135.

¹⁰³ J.M. Pizarro, ‘Mixed Modes in Historical Narrative’, in: Tyler, E.M. en Balzaretto, R., *Narrative and History in the Early Medieval West* (Turnhout 2006) 91-104, 97.

¹⁰⁴ H. Wolfram (ed.) *Quellen zur Geschichte des 7. Und 8. Jahrhunderts, Die vier Bücher der Chroniken des Sogenannten Fredegar* (Buch 2, Kapitel 53 bis Buch 4, unwesentlich gekürzt), 107-111 Fredegar III 21-24.

¹⁰⁵ Fredegar III 21.

¹⁰⁶ Fredegar II 58.

van Cassiodorus is opvallend te noemen. Fredegar bevestigt in ieder geval een bepaalde bemoeienis van Theodoric in de relaties tussen Clovis en Alaric II.

Dat Fredegar mogelijk andere bronnen gebruikte zien we ook in zijn vermelding over de strijd van koning Guntram tegen de Goten. Gregorius weet de mislukte veldtocht geheel aan het gebrek aan respect voor de clerus en het kerkelijk bezit en de verwoestingen die het leger veroorzaakte. Deze schokkende gebeurtenis bracht Gregorius ertoe een preek in de mond van Guntram te leggen, waarin hij aangaf waar het in een rechtvaardige oorlog om te doen was. Fredegar volstaat met de beschrijving dat Guntrams leger Spanje binnentrok, maar alras weer terugkeerde doordat het leger een ziekte op had gelopen aldaar.¹⁰⁷

De Liber Historiae Francorum

De *Liber Historiae Francorum* is geschreven door een onbekende auteur aan het begin van het tweede kwart van de achtste eeuw. De auteur was een Frank, waarschijnlijk uit een gebied rondom Soissons.¹⁰⁸ Over de *Liber Historiae Francorum* in relatie tot Gregorius kan grotendeels hetzelfde als over de Kroniek van Fredegar worden vermeld. De *Liber Historiae Francorum* bevat een nog verder ingekorte versie van een zedelijke versie van de Historiën. Het religieuze gehalte hierin is, nog meer dan bij Fredegar, afwezig.¹⁰⁹

Ook nog meer dan bij Fredegar wordt hier wederom het woord *Franci* aan de tekst van Gregorius toegevoegd. Hiermee wordt wederom het belang van de Frankische adel benadrukt naast en wellicht ook ten opzichte van de koning. McKitterick geeft aan dat de wijzigingen ten opzichte van Gregorius 'zeer significant' te noemen zijn.¹¹⁰ Ook in de verdere hoofdstukken van het werk wordt de nadruk op de *Franci* verder uitgebreid en verwerkt. Reimitz heeft de tekstuele overlevering van de LHF bestudeerd.¹¹¹ Hieruit concludeert hij dat er opmerkelijke verschillen aanwezig zijn tussen een drietal manuscripten. Ze geven allen, een telkens een net, andere invulling van het begrip *Franci*, door de nadruk op andere elementen in de tekst te leggen en door soms zaken die een ander deel van het Frankische rijk aan gaan geheel weg te laten.¹¹²

¹⁰⁷ *The fourth book of the Chronicle of Fredegar with its continuations*, vertaling door J. M. Wallace-Hadrill (Londen 1960), 6. Fredegar IV 5.

¹⁰⁸ R.A. Gerberding, *The Rise of the Carolingians and the Liber Historiae Francorum* (Oxford 1987) 1.

¹⁰⁹ P. Fouracre en R.A. Gerberding, *Late Merovingian France, History and Hagiography 640-720* (Manchester 1996) 79.

¹¹⁰ McKitterick, *History and memory*, 9.

¹¹¹ Reimitz, 'The art of truth', 97-98.

¹¹² Idem.

Het verhaal van Clovis, zoals door Gregorius opgesteld, wordt verder veranderd door toevoeging van een adviseur van de koning in het verhaal. Deze adviseur, Aurelianus genaamd speelt een belangrijke rol in de relatie tussen Clovis en Clothilde. Daarnaast is het Aurelianus die Clovis ingeeft zich te keren tot God om de slag tegen de Alemannen te winnen.¹¹³ Hiermee wordt de spirituele autoriteit van Clovis, zoals Gregorius deze wilde beschrijven, verder geweld aangedaan. Ten gunste van het belang van adviseurs van de koning. Ook hier zien we dus dat het verhaal over Clovis anders geconstrueerd werd dan bij Gregorius het geval was en een ander doel diende in de LHF dan in de Historiën. Tenslotte is er nog één opmerkelijke aanvulling in de LHF te vinden, ten opzichte van de Historiën. Vanuit de geografische gegevens die Gregorius verstrekke, ten aanzien van de slag tegen de Goten in 507, was de algemene consensus dat hiermee het huidige Vouillé werd bedoeld. Een toevoeging in de LHF, waarbij de naam van een rivier extra wordt vermeld, geeft aanleiding om te veronderstellen dat de slag eerder bij het huidige Voullon heeft plaatsgevonden.¹¹⁴

¹¹³ R.A. Gerberding, *The Rise of the Carolingians and the Liber Historiae Francorum* (Oxford 1987) 45.

¹¹⁴ Gerberding, 'Carolingians and the LHF', 41

Conclusie

Waar geschiedenis beschreven wordt, wordt deze ook gemaakt en gebruikt. De *Liber Historiae Francorum* legt al vanaf het begin van het boek de nadruk op de *Franci* en op de rol van de Frankische adel naast de koning. Deze nadruk zien we ook in de toevoegingen aan het verhaal van Clovis. De rol van de bisschop en Clothilde bij de bekering van Clovis uit Gregorius, wordt in de *Liber Historiae* dan ook overgenomen door Aurelianus. Ook het belang van Clovis, zoals blijkt uit de portrettering door Gregorius wordt in de LHF juist veranderd ten gunste van het belang van koninklijke adviseurs in het bijzonder en de *Franci* in het algemeen. Hiermee laat de auteur van de *Liber Historiae* het verhaal en de achterliggende strategie van Gregorius geen stand houden, maar plaatst er e andere narratieve elementen en achterliggende strategieën voor in de plaats. Bij de *Kronieken van Fredegar* voltrekt zich dit proces op een nagenoeg identieke wijze. Beide historiografiën geven in hun gebruik van het werk van Gregorius blijk van een andere blik op het verleden en heden dan Gregorius zelf voor ogen had met zijn *Historiën*. De toevoegingen aan Gregorius, weerspiegelen het belang van de auteurs voor een weergave die bruikbaar is in hun eigen tijd. Tegelijkertijd krijgen we juist door de vergelijkingen van de toevoegingen met de tekst van Gregorius een beter beeld van het verhaal dat Gregorius wilde vertellen. In de tegenstelling ligt de verduidelijking van alle drie de werken.

Niet alleen de auteurs van de *Liber Historiae Francorum* en de *Kronieken van Fredegar* bewerkten de geschiedenis om te kunnen gebruiken voor een verhaal in hun eigen tijd, maar Gregorius deed dit zelf ook heel bewust. Gregorius gaf het verleden mede vorm en trachtte het verleden te verklaren, op basis van zijn eigen ervaringen en achtergronden. De berichten over mislukte veldtochten tegen de Goten en de moeizame relatie met de Franken in zijn tijd zouden kunnen hebben bijgedragen aan de wijze waarop hij het verhaal over Clovis heeft weergegeven. Hij gebruikt diverse elementen, zowel bijbelse als contemporaine om Clovis en zijn strijd tegen de Arianen krachtig neer te zetten.

De beschrijving van de rechtvaardige oorlog tegen de Arianen door Gregorius doet weliswaar onrecht aan de feiten, maar levert wel een belangrijke inkijk in zijn narratieve strategie. Deze strategie valt in het gehele werk te ontwaren. De verschillende strategieën in *Fredegar* en de *Liber Historiae Francorum* benadrukken het belang van het gebruik van het verleden voor de eigen tijd. In de verschillen met de *Historiën* worden al deze belangen meer zichtbaar, niet in de laatste plaats in het werk van Gregorius. De realisatie dat het werk van Gregorius, nog vele ontdekkingen kan opleveren kan niet anders dan bewondering voor deze auteur opleveren.

Literatuuropgave

Bronnenpublicaties

Gregorius van Tours, *The History of the Franks*, vertaling door L. Thorpe (Londen 1974).

The fourth book of the Chronicle of Fredegar with its continuations, vertaling door J. M. Wallace-Hadrill (Londen 1960).

Krusch, B. en Levison, W. (ed.), *Monumenta Germaniae Historica, eMGH, Gregorius Turonensis, Historiarum libri X, SS 1,1, 1937-1951*

Wolfram H. (ed.) *Quellen zur Geschichte des 7. Und 8. Jahrhunderts, Die vier Bücher der Chroniken des Sogenannten Fredegar* (Buch 2, Kapitel 53 bis Buch 4, unwesentlich gekürzt) (Hannover 1982).

Hodgkin, T., *The letters of Cassiodorus, being a condensed translation of the variae epistolae of Magnus Aurelius Cassiodorus Senator* (Oxford 1886)

Literatuur

Breukelaar, A. H. B., *Historiography and Episcopal Authority in Sixth Century Gaul: The Histories of Gregory of Tours interpreted in their historical context* (Proefschrift Amsterdam 1991).

Castellanos, S., 'Creating new Constantines at the end of the sixth century', *Historical Research* (230 2012) 556 - 575.

Collins, R., *Die Fredegar-Chroniken*, (Hannover 2007).

Collins, R., 'Fredegar', in: Patrick J. Geary (ed.) *Historical and religious writers of the Latin West* (Aldershot 1996).

McCormick, M., *Eternal victory : triumphal rulership in late antiquity, Byzantium, and the early medieval West* (Cambridge 1986).

Dam, R. van, *Leadership and Community in late antique Gaul* (Berkeley 1985).

Fouracre, P. en Gerberding R. A., *Late Merovingian France, History and Hagiography 640-720* (Manchester 1996).

Fouracre, P., 'Merovingian History and Merovingian Hagiography', *Past & Present* (127 1990) 3 – 38.

Ganshof, F.L., *Een historicus uit de VIIe eeuw, Fredegarius* (Brussel 1970).

Garrison, M., 'The Franks as the New Israel? Education for a new identity from Pippin to Charlemagne' in: Hen, Y. en Innes, M., *The Uses of the Past in the Early Middle Ages* (Cambridge 2000) 114-161.

Geary, P. J., *Before France and Germany: the creation and transformation of the Merovingian World* (New York 1988).

Gerberding, R.A., *The Rise of the Carolingians and the Liber Historiae Francorum* (Oxford 1987).

Goffart, W., 'From Historiae to Historia Francorum and Back Again: Aspects of the Textual History of Gregory of Tours', in: Noble, T.F.X. en Contreni, J.J., *Religion, culture and society in the early Middle Ages. Studies in Honor of Richard E. Sullivan* (Kalamazoo 1987).

Halsall, G., 'The sources and their interpretation' in: P. Fouracre (ed.), *The New Cambridge Medieval History, Volume 1: c. 500 – c. 700* (Cambridge 2005) 56 – 90.

Halsall, G., *Warfare and society in the barbarian west, 450 -900* (Londen 2003).

Halsall, G., 'Social identities and social relationships in early Merovingian Gaul' in: I.N. Wood (ed.), *Studies in historical archaeoethnology volume 3, Franks and Alamanni in the Merovingian period : an ethnographic perspective* (Woodbridge 1998) 141 - 175.

Halsall, G., 'The preface to book V of Gregory of Tours' Histories: it's form, context and significance', *English Historical Review* 496 (2007) 297-317.

Heinzelmann, M., *Gregor von Tours (538-594) : "zehn Bücher Geschichte" : Historiographie und Gesellschaftskonzept im 6. Jahrhundert* (Darmstadt 1994)

Hen, Y., *Culture and religion in Merovingian Gaul A.D. 481 – 751* (Leiden 1995).

Keely, A., 'Early medieval narrative: the political ideas of Gregory of Tours.', *Parergon: Journal of the Australian and New Zealand Association for Medieval and Early Modern Studies*, 14:2 (1997) 129-141.

McKitterick, R., *Books, scribes and learning in the Frankish kingdoms, 6th – 9th centuries* (Aldershot 1994).

Kreiner, J., 'About the bishop: the episcopal entourage and the economy of government in post-Roman Gaul,' *Speculum*, 86:2 (2011) 321-360.

Moore, M. E., *A Sacred Kingdom: Bishops and the Rise of Frankish Kingship, 300 – 850* (Washington 2011).

- Murray, A. C., 'Chronology and the composition of the histories of Gregory of Tours', *Journal of late antiquity* (1 2008) 157 – 196.
- Pizarro, J.M., 'Mixed Modes in Historical Narrative', in: Tyler, E.M. en Balzaretti, R., *Narrative and History in the Early Medieval West* (Turnhout 2006) 91-104.
- Pohl, W., 'Gregory of Tours and contemporary perceptions of Lombard Italy' in: K. Mitchel en I.N. Wood (ed.), *The World of Gregory of Tours* (Leiden 2002) 131 – 143
- Reimitz, H., 'The art of truth. Historiography and identity in the Frankish world.', in: R. Corradini, e.a. (ed.) *Texts and Identities in the Early Middle Ages. Forschungen zur Geschichte des Mittelalters, 12; Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Wenen 2006) 87-103.
- Reimitz, H., 'Social networks and identities in Frankish historiography. New aspects of the textual history of Gregory of Tours' *Historiae.*', in: R. Corradini e.a. (ed.) *The Construction of Communities in the Early Middle Ages: Texts, Resources and Artefacts* (Leiden 2003) 229-268.
- Scheibelreiter, G., *Der Bischof in merowingischer Zeit* (Wenen 1983).
- Shanzer, D.R., 'Dating the baptism of Clovis; the bishop of Vienne vs the bishop of Tours', *Early Medieval Europe* 7:1 (1998) 29-57.
- Wallace-Hadrill, *The long-haired kings and other studies in Frankish history*, (Londen 1962)
- Widdowson, M., Merovingian partitions: 'a genealogical charter'?, *Early Medieval Europe* (17 2009) 1 – 22.
- Wood, I.N., 'The individuality of Gregory of Tours', in: K. Mitchel en I.N. Wood (ed.), *The World of Gregory of Tours* (Leiden 2002) 29 - 46.
- Wood, I.N., *The Merovingian Kingdoms, 450 – 751* (Londen 1994).
- Wood, I. N., 'The secret histories of Gregory of Tours', *Revue belge de philologie et d'histoire* (71 1993) 253 – 270.
- Wood, I.N., 'Gregory of Tours and Clovis', *Revue belge de philologie et d'histoire* (63:2 1985) 249-272
- Wynn, P., 'Wars and warriors in Gregory of Tours' *Histories I-VI.*', *Francia : Forschungen zur westeuropäischen Geschichte; 1, Mittelalter* 28:1 (2001) 1-35.

